

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inzet voor vrede maakt nog geen ‘gekke Henkie’ van Europa

Een nationalistische buitenlandpolitiek van de lidstaten brengt Europa van kwaad tot erger. Christendemocraten vatten het nationaal belang vanouds ruim op en waren fervent voorstander van een Europees integratieproces dat een radicale breuk vormde met oude machtspolitiek. Ook beleid gericht op de bevordering van mensenrechten, zoals ingezet door minister Maxime Verhagen, past in die lijn. Helaas dreigt het religieuze inzicht dat ‘wat goed is voor de een, ook goed is voor de ander’ plaats te maken voor een enghartige invulling van het nationaal belang.

door *Arie Oostlander*

Van 1989 tot 2004 lid van het Europees Parlement en coördinator van de buitenlandse en veiligheidspolitiek van de Europese Volkspartij (Christendemocraten). Oud-directeur Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

DE NEDERLANDSE GRONDWET PLAATST de buitenlandse politiek in een niet alledaagse context, namelijk binnen de prioriteit voor het internationaal recht. Mijn oud-collega mevrouw Lalumière (een protestantse Française) ontdekte bij de bestudering van Europese Grondwetten dat die prioriteit niet altijd zo gesteld wordt. Als lid van een links-liberale partij beweerde zij dat de eigen Nederlandse formule, waarmee ze instemde, iets met de protestantse achtergrond te maken had. Hoe dit ook zij, dat opvattingen over buitenlandse politiek veel met christelijke inspiratie te maken hebben is een feit. Omdat het hier vaak om zaken van leven en dood gaat is dat ook gemakkelijk in te zien, al sluiten velen daar hun ogen voor.

Het CDA staat steeds voor de vraag of het dat feit een rol wil laten spelen of dat andere waarden de voorrang krijgen. Anders gesteld: welke kiezers wil het CDA vertegenwoordigen en welke eventueel niet? Op welke neigingen van de burger wil het CDA een beroep doen? Op zijn betere ik, of op zijn

benauwde zelfzucht? In het Europees Parlement heeft de bovengenoemde ‘Nederlandse’ prioriteit door Lalumières rapport brede steun gekregen. Maar het kan ook anders.

HET NEDERLANDS BELANG

Tijdens de Europese verkiezingscampagne wierpen sommigen zich op als de verdedigers van Het Nederlandse Belang (HNB), in tegenstelling tot anderen die er, volgens hen, een afkeurenswaardige, want bredere internationale/Europese visie op na hielden. Dat waren foute kosmopolieten. Groen-Links hield in die dagen een symposium onder de titel ‘Hét Nederlands belang bestaat niet’. Genoeg controverser om zich op de betekenis van HNB te bezinnen. Wat bedoelen de mensen die zich sterk zeggen te maken voor HNB? Financieel-economisch voordeel? Eer en aanzien van het vaderland? Macht op het internationaal politiek toneel? Collectieve zelfzucht?

De zaak van HNB wordt nog verwarrender als je weet dat de Verenigde Staten de mondiale verbreiding van de democratie als een nationaal belang zien. Hier zijn ook de belangen van derden in het spel; wat heeft dát nu met HNB te maken? In de EU geldt iets dergelijks: het gaat daar om bevordering van een rechtsstatelijke orde, de welvaart en de interne en externe veiligheid van álle lidstaten en graag ook van landen buiten de EU. Dat hoort allemaal bij het Europese belang.¹ Is dat niet wat idealistisch en moeten we er niet voor waken het christelijkste jongetje van de klas te zijn? Is realisme niet beter?

In een wereld die ‘van God los’ is, neemt men aan dat HNB haaks staat op de belangen van andere landen. Angst en wantrouwen, afgunst en krampachtig zelfbehoud zijn dan het meest rationeel. Desnoods het opzijzetten van alle moraal met het oog op de alles rechtvaardigende staatsraison. Zo geldt in het secularistische conservatief-liberale denken: ‘Mijn voordeel is jouw nadeel’, en omgekeerd. Internationale politiek als *zero sum game*. Dat betekent dus strijd of eventueel het zoeken van (altijd fragiele) machtsevenwichten en als het even kan, streven naar hegemonie over alle anderen. ‘Houd de ander klein.’ Dat was eeuwenlang gebruikelijk in de internationale politiek en heeft tot weinig goeds geleid. We kunnen volstaan met het noemen van ‘Versailles 1918’. Dat ‘realistische’ verdrag zou met één politiek-economische doodklap Duitsland tot eeuwige nederigheid dwingen. Een kwart eeuw later bleek dat land gevaarlijker dan ooit.

Na twee wereldoorlogen hebben we (van het Amerikaanse Marshallplan) geleerd dat het welzijn van de ander meestal in jouw voordeel werkt. De wederopbouw van Duitsland is heel belangrijk geweest voor Nederland en andere omringende landen. Later bleek de ontwikkeling van ‘de Derde

Wereld', mede voor de rijke landen die daaraan werken, van groot belang. De uitbreiding van de Europese Unie is elke keer weer opnieuw in het voordeel van de zittende leden geweest. In absolute zin zelfs meer voor de welvarender leden, op het gênante af. Hoe meer democratie in Europa, des te veiliger is die van Nederland. Er zijn politici en kiezers die nooit wat leren. Zo meenden sommige campagnevoerders dat meer democratie in de EU afbreuk deed aan de democratie in eigen land; of dat de structuurfondsen voor arme nieuwkomers per saldo nadelig waren voor Nederland.

Er is wel beweerd dat collectieve zelfzucht tot moreel mooie uitkomsten leidt. Het is veeleer andersom: moreel hoogstaande politiek die niet onverschillig staat tegenover de medemens, maar ook het belang van derden op het oog heeft, bijvoorbeeld in het zoeken naar internationale gerechtigheid, voert tot materiële en politieke voordelen voor de landen die zo handelen.

DE PRINCIPIËLE WENDING

De start van de Europese Integratie was een radicale breuk met de oude machtspolitiek, die van een egoistisch opgevat nationaal belang uitging. Niet machtsevenwicht of hegemonie waren de instrumenten voor een duurzame vrede, maar verzoening, vertrouwen en het delen van soevereiniteit in een waardengemeenschap. En de vrede die daaruit voortkwam had ook nog kwaliteit. Het resultaat was niet alleen stabiliteit maar ook rechtvaardigheid, veiligheid, welzijn en welvaartsverhoging. Christendemocraten hebben in deze principiële wending in de methoden van de buitenlandse politiek een doorslaggevende rol gespeeld; reden waarom zij zich in hoge mate met deze omwenteling identificeren. Tevens reden genoeg voor partijen die een christelijke inspiratie afwijzen, om deze bestuurlijke innovatie te wantrouwen.

In het huidige secularistische politieke klimaat wordt deze nieuwe lijn meestal als riskant ervaren. Verzoening tussen historische vijanden (zoals tussen Frankrijk en Duitsland) en het delen van hun soevereiniteit over de basis van de nationale wapenindustrie en economie (kolen en staal) zou voor de meeste politici enkele bruggen te ver zijn. Zoiets vergt veel onderling vertrouwen, een soort geloofsdaad die van Hogerhand wordt gevraagd. Maar dat appel hebben christendemocratische staatslieden toen wel gevolgd. Vandaar de zaligverklaring van de belangrijkste grondlegger van de Europese Integratie, Robert Schuman, door het Vaticaan. In het secularistische Nederland van vandaag praat men daar liever niet over. Voor zoveel durf kan men vandaag de dag in Nederland niet veel applaus krijgen. De *Wiedervereinigung* van Duitsland riep ineens weer oude machtspolitieke angsten op, tot in de CDA-top, zonder rekening te houden met het

feit dat het hier om de, vooral voor Nederland aantrekkelijke, uitbreiding van een naburige rechtsstaat ging. Hoe sterker de rechtsstaat naast ons, des te prettiger de Nederlander zich kan voelen. Al bij veel kleinere Europese sprongetjes schalt het ‘Gekke Henkie!’ je om de oren. ‘Nederland betaalt mee aan Poolse wegeaanleg’; ‘Nederland laat Poolse seizoenarbeiders toe, terwijl er hier nog werklozen zijn’. De gedachte achter deze kreten is dat helpen bij het opkrikken van de economie van een ander land niets anders dan geld over de balk smijten zou zijn of erger, onttrekking van broodnodige middelen aan de eigen economie. ‘Wat je aan een Pool geeft doe je aan Nederlanders tekort.’ De Nederlandse kapitaalbezitters weten wel beter. Zij preluderen op de, mede met onze en EU-steun, toenemende koopkracht in de arme EU-landen. Zij zijn in veel van die staten wat omvang betreft de eerste of tweede investeerders. Vraag hun eens of het niet beter (vaderlandslievender) zou zijn om alleen in eigen land te investeren. Hoongelach zal uw deel zijn. Het *zero sum*-geloof is in strijd met de feiten van politiek en economie. En toch houden veel kiezers, misleid door hun (zich realistisch noemende) aanvoerdere, daaraan vast.

AMERIKA ALS NATUURLIJKE BONDGENOOT

De principes die de Europese Integratie het karakter van een waarden-gemeenschap geven treffen we, zoals we al zagen, ook elders aan. De VS, bijvoorbeeld, behoren daardoor tot de natuurlijke bondgenoten van de EU. Door samenwerking met gelijkgezinde rechtsstaten kunnen we de interna-

De maatstaf is steeds de naasteliefde, die in de politiek als recht en rechtvaardigheid verschijnt

tionale verantwoordelijkheid beter aan. Het zegt ons veel dat de Amerikanen HNB ideëel invullen. Dat wil niet zeggen dat daarbij geen fouten gemaakt worden. De gerichtheid op internationale verantwoorde-lijkheid kan gepaard gaan met een sterk besef een voorbeeld voor

anderen te zijn. Dat leidt tot een eigen type nationalisme. Ook zij die zich te goeder trouw en christelijk gemotiveerd met buitenlandse politiek bezighouden kunnen in de fout gaan. Publiek debat over de bedoelingen en uitkomsten van elk beleid is noodzakelijk. De maatstaf is steeds de naasteliefde, die in de politiek in de contractvorm van het recht en de rechtvaardigheid (voor allen) verschijnt. Het Nieuwe Testament is heel duidelijk over het, de eigen belangen overschrijdende, karakter van die naasteliefde. Zonder dat karakter is er niet eens sprake van naasteliefde. Immers, goed zijn voor je familie en vrienden is niets bijzonders: ‘De heidenen doen

evenzo.' Mensenrechtenbeleid is vrijwel per definitie mede op de belangen van derden gericht. Dat is de wending die minister Maxime Verhagen aan de Nederlandse politiek gegeven heeft. 'Paars' bleek een bekrompen visie op HNB te hebben. Paars beleid maakte van de ambassades een soort handelsposten, factorijen, puur voor economisch eigenbelang. Verhagen kwam weer met mensenrechtenbeleid. Dat kleurde ook zijn harde houding tegen het cynisme van degenen die de misdadigers van de Joegoslavische oorlogen liever onbestraft laten als dat beter bij hun nationale belangen past. De VS zijn, op de keper beschouwd, aantoonbaar actiever in de verdediging van de mensenrechten dan Europa. Dat betreft zowel de financiering van mensenrechtenorganisaties als de mate van protest tegen schendingen. De Amerikanen zijn overtuigender bij het invullen van hun nationaal belang. Dat horen we niet graag, maar het is niet weg te redeneren.

WILSON EN DE PRIORITEIT VAN DE INTERNATIONALE RECHTSORDE

Wilson, president van de VS van 1913 tot 1921, heeft vanuit zijn christelijke levenshouding het nodige aan de buitenlandse politiek bijgedragen. Hij heeft het vruchtbare idee van een verbond van volken rond het internationale recht (*the rule of law*) vorm gegeven in de Volkenbond. Dat verbond zou niet alleen de VS, maar de hele wereld *safe for democracy* moeten maken. Symbolisch was de keuze voor Genève, de stad van Calvijn, als vestigingsplaats. Hoezeer de Volkenbond later ook tekortschoot, het was op zich een geweldige innovatie op het gebied van de internationale politiek. Bekrompen uitleg van HNB was Wilson vreemd. Hij had een goed oog voor de meer spirituele en morele aspecten van de politiek. Verbreiding van de democratie hoort bij dat inzicht. Hij wist overigens dat de behartiging van dit Amerikaanse belang mede afhankelijk is van de aanwezigheid van een rechtsstatelijk besef (*constitutional conscience*) als aanknopingspunt voor het democratiseringsbeleid. Dat is onder president George Bush jr. wel eens vergeten. Principes moet men niet blind navolgen, maar steeds toetsen op hun bedoelde effect. Zonder gedegen analyse van de omstandigheden en van de gevolgen is een verantwoord ethisch oordeel niet mogelijk. Voor een principieel correcte invulling van HNB beschikken we niet over een automatische piloot.

De Nederlandse journalistiek en politiek hebben nog een lange weg te gaan voor zij het Amerikaanse niveau bereikt hebben. Parlementariërs wordt vaak aangepraat dat ze de kiezer kunnen winnen door te speculeren op HNB volgens een hoogst persoonlijke egocentrische invulling. De student wordt gepaaid met zijn biertje en zijn patatje, waar Europa zo goed voor is. De CDJA-voorzitter wijst erop dat HNB voor de Moldavische jonge-

ren die de Europese vlag hesen op hun regeringsgebouw, heel wat meer inhoud heeft: ‘Zij weten hoe een samenleving zónder vrijheid werkt.’² Is me dat schrikken voor de modale moderne Nederlandse campagne adviseur. Wat is nu Eurorealisme?

Het sympathieke van de Amerikanen is dat nationaal belang door hen minder zelfzuchtig wordt ingevuld. Dat gaat niet uit van het geloof in een zero sum game. ‘Meer democratie en welvaart elders’ betekent voor hen niet ‘minder democratie en welvaart in eigen land’. Hier zien zij terecht een win-winsituatie. Dat leidt tot een moreel hoogstaander model van politiek bedrijven. Meer in overeenstemming met christelijke principes, verbonden met het centrale gebod van de naastenliefde. Dat gebod gaat sowieso uit van het riskante delen met anderen.

De Nederlandse Grondwet weerspiegelt een ooit bereikte consensus over het primaat van de internationale rechtsorde als kader waarbinnen HNB behartigd kan worden. Recht als inclusief denken; recht voor jezelf op gelijke voet met het recht van de ander. Velen houden wel van het verdedigen van recht, maar dan vooral of alleen als het om het eigen recht gaat en niet om dat van de als rivaal geziene derden. Dat blijkt uit het debat over de EU. Komisch is bijvoorbeeld de nadruk op ‘het Nederlandse vetorecht’ als zogenaamd Nederlands belang. Alsof dat niet tevens het voor ons vervelende vetorecht van bijvoorbeeld Malta, Cyprus, Groot-Brittannië en Polen zou inhouden. Recht à la carte is uiteraard geen recht maar willekeur.

Door Obama krijgt politiek op een sterke morele basis weer een krachtige impuls. Het zure elitisme, ook wel scepsis genoemd, heeft aan de burger niets te bieden. De fantasieloze inzet voor een plat egoïstisch ingevuld NB biedt geen enkele hoop, is schadelijk voor de publieke moraal en weinig vlijend voor de zich verantwoordelijk voelende burger. Samenwerking met de nieuwe regering-Obama is vanzelfsprekender dan ooit. Niet een vereniging van alle krachten (inclusief Rusland) tegen het zogenaamd hegemonaire Amerika dus,³ geen terugval in hopeloze machtspolitiek,⁴ maar een vereniging van alle rechtsstatelijke krachten ter behartiging van onze internationale verantwoordelijkheid. Dát is ons nationaal belang.

Noten

1 Zie: rapport Lalumière, Europees Parlement, A5-033g/2000, over de vaststelling van een Gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid na Keulen en Helsinki, 2000.

2 *Interruptie 1-2009*.

3 Zie Ankersmit in *Trouw*, 25 april 2009.

4 Zie Ankersmit in de cdv zomerausgave ‘De nieuwe wereld’, 2009 (In gesprek met Frank Ankersmit & James Kennedy).